

BENEDIKT DE SPINOZA

ETIKA

DOKAZANA GEOMETRIJSKIM REDOM

Preveo
OZREN ŽUNEC

DEMETRA
Filosofska biblioteka
Dimitrija Savića

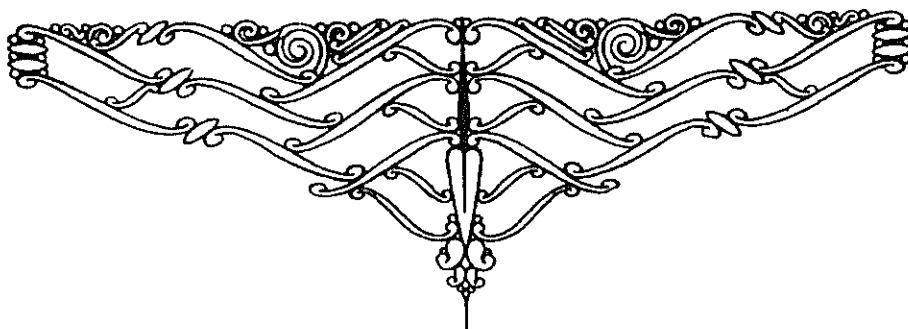
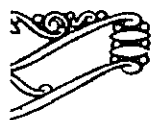
ZAGREB 2000

*... Ako bi me
oksni pojmovi
atiti. "Ev kaì*

Lessing

*izizam ili filo-
rva mora biti
ostancije u ko-*

Hegel

ETIKE

Treći dio:

O

izvoru i naravi

STRASTI

5

scrip-
raturæ
e. Imò
lentur.
sequi, 10
iunde,
tentiaæ,
nescio
rident,
imanæ 15
veluti
uorum
vivendi
msilia
t quid 20
sciam,
etiam
ntiam;
nulque
habere 25

Izgleda¹ da se većina onih koji su pisali o strastima i o načinu čovjekova života ne bavi naravnim stvarima koje slijede opće zakone naravi, nego stvarima koje su izvan naravi. Štoviše, izgleda da čovjeka u naravi poimaju kao državu u državi. Oni naime vjeruju da čovjek više narušava red naravi no što ga slijedi i da u svojim činima ima apsolutnu moć te da nije određen ni od čega drugoga nego od sâma sebe. Nadalje, oni uzrok ljudske nemoći i nestalnosti ne pripisuju općoj moći naravi nego ne znam kojoj ljudskoj mani koju zbog toga oplakuju, ismijavaju, preziru, ili, što je najčešće, proklinju, a onoga tko rječitije i domišljatije zna izručiti ljudsku nemoć drži se božanskim. Nije nedostalo najizvrsnijih muževa (priznajem da mnogo dugujem njihovom trudu i maru) koji su o pravom načinu života napisali mnogošto izvrsno i koji su smrtnicima dali mnogi savjet pun mudrosti. Međutim, narav i sile strasti te što duh može kako bi ih umjerio nije, koliko znam, nitko odredio. Znam doduše da je preslavni Kartezije², iako je vjerovao da duh u svojim činima ima apsolutnu moć, ipak ljudske strasti objasnio njihovim prvim uzrocima te ujedno nastojao pokazati put kojim duh može postići apsolutnu

¹ Ispred ovog odjeljka naslov Predgovor add: St., op. prev.

² René Descartes (1596.–1650.), racionalistički filozof, op. prev.

ragni
illos
i, vel
bitur,
diar, 5
nare,
hæc
i; est
irtus,
quas 10
ue, et
ratio
es, et
æ etc.
intur, 15
quas
æquæ
ntem-
is, ac
denti- 20
etitis
rpori-

potest 25
n, seu
telligi

ra nos
) cùm 30
quod
rà nos

vlast nad strastima; on međutim, barem po mojem mnijenju, osim oštroom-
lja svog velikog duha nije pokazao ništa drugo, kako ću dokazati na određe-
nom mjestu. No, želim se vratiti onima koji ljudske strasti i njihove činove
radije proklinju nego razumiju. Njima će nedvojbeno izgledati čudno što ras-
pravi o ljudskim manama i ludorijama pristupam na geometrijski način¹ te
što na pouzdan način želim dokazati ono za što oni viču da je protivno umu
te da je ništetno, nesklapno i grozljivo. No moj je razlog ovaj. U naravi ne
biva ništa što bi joj se moglo pripisati u manu, jer narav je uvijek i svugdje
jedna te ista, a njena sila i moć djelovanja, to jest zakoni i pravila naravi po
kojima sve biva i iz jednog se oblika mijenja u drugi, svugdje su i uvijek iste.
Stoga mora postojati i jedan te isti način na koji valja razumjeti narav bilo
koje među stvarima, naime prema općim zakonima i pravilima naravi. Stra-
sti mržnje, bijesa, zavisti itd., razmatrane po sebi, slijede iz iste nužnosti i sile
naravi kao i sve druge pojedinačne stvari. Po tome one pokazuju na odre-
đene uzroke kojima ih se može razumjeti, te da imaju određene osobine koje
su naše spoznaje jednako dostojne kao i osobine bilo koje druge stvari koja
nas raduje kad je motrimo. Dakle, o naravi i snazi strasti raspraviti ću istom
metodom kao što sam u prethodnim dijelovima raspravio o Bogu i duhu, te
ću ljudske čine i porive razmotriti kao da su u pitanju crte, plohe ili tijela.

Definicije

I. Odgovarajućim uzrokom nazivam onaj čiji se učinak može jasno i
razgovijetno opaziti pomoću njega samoga. Neodgovarajućim, pak, ili
djelomičnim, zovem onaj čiji se učinak ne može razumjeti pomoću njega
samoga.

II. Kažem da djelujemo kad u nama ili izvan nas biva nešto čemu smo
mi odgovarajući uzrok, to jest (prema prethodnoj definiciji), kad iz naše
naravi slijedi nešto u nama ili izvan nas što se pomoću njega samoga mo-
že jasno i razgovijetno razumjeti. I obratno, kažem da trpimo kad u na-

¹ na geometrijski način *O*, na način matematičara *N*

â aliquid

, quibus
juvatur,

5

mus esse
m.us ipsius
ejusdem 10

mmat. 5.

et nihilo-
(de qui- 15
magines;am verò
quædam
eatenus 20leæ aliæ
er Schol.
int adæ-
is essen- 25
e inadæ-
ll.) adæ-
iam; sed
continet.
ecessariò 30
est adæ-
d quate-

ma biva nešto ili kad iz naše naravi slijedi nešto čemu smo mi samo djelomični uzrok.

III. Pod strašću razumijem stanja tijela kojima se moć djelovanja tog tijela povećava ili smanjuje, potiče ili suspriježe, te ujedno i predstave ovih stanja.

Ako mi, dakle, možemo biti odgovarajući uzrok ovih stanja, onda pod strašću razumijem djelovanje, a u drugom slučaju trpnju.

Zahtjevi

I. Ljudsko tijelo može biti aficirano na mnoge načine kojima se njegova moć djelovanja povećava ili smanjuje, ali i na druge načine koji njegovu moć djelovanja ne čine ni većom ni manjom.

Ovaj zahtjev ili aksiom oslanja se na zahtjev I. i pomoćne stavove V. i VII. koje vidi nakon poučka 13 drugog dijela.

II. Ljudsko tijelo može trpjeti mnoge promjene i pri tome ipak zadržati utiske ili tragove (o kojima vidi poučak 5 drugog dijela) pa slijedom toga i iste prispodobe tih stvari (za njihovu definiciju vidi primjedbu uz poučak 17 drugog dijela).

Poučak 1. Naš duh nešto čini, a nešto trpi. Naime, ima li odgovarajuće predstave utoliko nešto nužno čini, a ima li neodgovarajuće predstave utoliko nešto nužno trpi.

Dokaz. U bilo kojem ljudskom duhu jedne su predstave odgovarajuće, a druge krnje i zbrkane (prema primjedbi uz poučak 40 drugog dijela). Predstave, pak, koje su u nečijem duhu odgovarajuće, odgovarajuće su u Bogu, ukoliko on čini bit toga duha (prema dodatku uz poučak 11 drugog dijela), a one koje, nadalje, jesu u duhu neodgovarajuće, u Bogu su pak (prema istom dodatku) odgovarajuće, ne ukoliko on čini bit samo ovog duha, nego ukoliko on u sebi istodobno sadrži duhove drugih stvari. Nadalje, iz svake dane predstave mora nužno uslijediti neki učinak (prema poučku 36 prvog dijela), kojem je učinku odgovarajući uzrok Bog (vidi definiciju I. ovog dijela) ne ukoliko je beskonačan, nego ukoliko se raz-

p. 2.) At
est ideā,
est causa
astra (per
quædam 5
necessariò
s Mentem
ites simul
m Coroll.
uata; sed 10
nus ideas
at secun-

passioni-
et contrà 15

dum, nec
l (si quid

quatenus 20
atur, pro
ntem ad
tensionis,
primum.
ore, quod 25
alio, et
it, quate-
cogitandi
oc est, à
oriri non 30
tem etc.

1 Scholio
st Corpus
b Exten- 35
m conca-

matra kao aficiran tom danom predstavom (vidi poučak 9 drugog dijela). Ali, ovom učinku kojem je uzrok Bog ukoliko je aficiran predstavom koja je u nečijem duhu odgovarajuća, odgovarajući uzrok je ovaj duh (prema dodatku uz poučak 11 drugog dijela). Dakle, naš duh (prema definiciji II. ovog dijela), ukoliko ima odgovarajuće predstave, nešto nužno čini, što je bilo ono prvo. Onome što, nadalje, nužno slijedi iz predstave koja je odgovarajuća u Bogu, ne ukoliko ima samo duh jednog čovjeka, nego ukoliko i duhove drugih stvari ima u sebi istodobno s duhom tog čovjeka, tome (prema istom dodatku uz poučak 11 drugog dijela) duh ovog čovjeka nije odgovarajući uzrok nego djelomični, pa odatle (prema definiciji II. ovog dijela) nešto nužno trpi. To je bilo ono drugo. Dakle, naš duh itd., što je i trebalo dokazati.

Dodatak. Iz ovoga slijedi da je duh to više podložan trpnji što ima više neodgovarajućih predstava, i obratno, da toliko više čini što ima više odgovarajućih predstava.

Poučak 2. *Tijelo ne može duh odrediti da misli, niti duh može tijelo odrediti da se kreće ili da miruje, ili nešto drugo (ako takvog čega ima).*

Dokaz. Svim modusima mišljenja uzrok je Bog ukoliko je on misleća stvar, a ne ukoliko ga se objašnjava nekim drugim atributom (prema poučku 6 drugog dijela). Dakle, ono što duh određuje da misli, jest modus mišljenja a ne protežnosti, to jest (prema definiciji I. drugog dijela), to nije tijelo. To je bilo ono prvo. Nadalje, kretanje i mirovanje tijela mora početi od drugog tijela koje je opet od drugog tijela određeno da se kreće ili da miruje; općenito sve što se u tijelu započinje, mora početi od Boga ukoliko ga se razmatra pod nekim modusom protežnosti, a ne ukoliko ga se razmatra aficiranim nekim modusom mišljenja (prema istom poučku 6 drugog dijela), to jest, od duha koji je (prema poučku 11 drugog dijela) modus mišljenja, ne može izvirati, i to je bilo ono drugo. Dakle tijelo ne može duh itd., što je i trebalo dokazati.

Primjedba. Ovo ćemo jasnije razumjeti iz onoga što je kazano u primjedbi uz poučak 7 drugog dijela, da su naime duh i tijelo jedna te ista stvar koja se razmatra čas pod atributom mišljenja, čas pod atributom protežnosti. Odatle proizlazi da su red ili ulančanje stvari isti, poi-

et destrui.
itio enim
gat; sive
m ipsam
in eâdem 5
).

hoc est,
in potest

n eodem 10
o aliquid
ced.) est

t, in suo 15

ibus Dei
r Coroll.
tentiam,
primunt;
ive quod 20
ei omni,
er Prop.
se perse-

suo esse 25
sentiam.
quædam
possunt,
equitur;
conatus, 30
conatur,
suo esse
e actua-

Poučak 4. *Nijedna stvar ne može biti uništena osim od izvanjskog uzroka.*

Dokaz. Ovaj je poučak jasan sam po sebi; jer definicija svake stvari potvrđuje, a ne niječe bit te stvari, ona postavlja bit stvari, a ne ukida je. Dok dakle pozornost obraćamo samo na tu stvar a ne i na izvanjske uzroke, nećemo u njoj iznaći ništa što bi je moglo uništiti, što je i trebalo dokazati.

Poučak 5. *Stvari su utoliko protivnih naravi, to jest one utoliko ne mogu biti u istom subjektu, ukoliko jedna drugu može uništiti.*

Dokaz. Jer kad se one između sebe slažu, ili kad mogu zajedno biti u istom subjektu, onda dakle u tom subjektu može biti nečeg što bi ga moglo uništiti, a to je (prema prethodnom poučku) nesklapno. Dakle, stvari su itd., što je i trebalo dokazati.

Poučak 6. *Svaka stvar, koliko je do nje, nastoji istrajati u svom bitku.*

Dokaz. Pojedinačne su stvari modusi koji Božje attribute izražavaju na točan i određen način (prema dodatku uz poučak 25 prvog dijela), to jest (prema poučku 34 prvog dijela), stvari koje Božju moć, kojom Bog jest i kojom djeluje, izražavaju na točan i određen način. Nijedna pak stvar nema u sebi ništa čime bi mogla biti uništena ili što bi ukinulo njen opstanak (prema poučku 4 ovog dijela), nego se, naprotiv, suprotstavlja svemu što bi njen opstanak moglo ukinuti (prema prethodnom poučku); stoga, koliko može i koliko je do nje, nastoji istrajati u svom bitku, što je i trebalo dokazati.

Poučak 7. *Nagon kojim svaka stvar nastoji istrajati u svom bitku nije ništa drugo do zbiljska bitsâme stvari.*

Dokaz. Iz dane biti bilo koje stvari nešto nužno slijedi (prema poučku 36 prvog dijela) te stvari ne mogu drugo osim onog što nužno slijedi iz njihove određene naravi (prema poučku 29 prvog dijela). Zato moć bilo koje stvari, ili nagon kojim ona ili sama ili s drugima nešto čini ili nastoji činiti, to jest (prema poučku 6 ovog dijela), moć ili nagon kojim nastoji istrajati u svom bitku, nije ništa drugo nego dana ili zbiljska bit sâme stvari, što je i trebalo dokazati.

io esse
voluit.
, quod
quâ res
is non 5
Prop. 4.
n tem-
Prop. 4.
iâ, quâ
tempus 10

tinctas,
reverare
a.
tis, et 15
dimus)
atenus
Prop. 8.
r Prop.
conscia, 20
J. E. D.
efertur,
s simul
, quàm
rvationi 25
m agen-
ditatem
rumque
erea sic
ejusdem 30
conari,
nus; sed
id cona-

secludit, 35

Poučak 8. *Nagon kojim svaka stvar nastoji istrajati u svom bitku ne uključuje nikakvo ograničeno, nego neodređeno vrijeme.*

Dokaz. Jer ako bi uključivao ograničeno vrijeme koje određuje trajanje stvari, onda bi iz same te moći kojom stvar opstoji slijedilo da stvar poslije tog ograničenog vremena ne bi mogla opstojati nego bi trebala biti uništena, a to je (prema poučku 4 ovog dijela) nesklapno. Dakle, nagon kojim stvar opstoji ne uključuje nikakvo određeno vrijeme nego, naprotiv, ako (prema istom poučku 4 ovog dijela) nije uništena ni od kojeg izvanjskog uzroka, onda onom moći kojom već opstoji nastavlja uvijek opstojati. Dakle, ovaj nagon uključuje neodređeno vrijeme, što je i trebalo dokazati.

Poučak 9. *Duh, imao on kako jasne i razgovijetne tako i zbrkane predstave, nastoji u svom bitku istrajati u neodređenom trajanju i tog je svog nagona svjestan.*

Dokaz. Bit duha sastoji se iz odgovarajućih i neodgovarajućih predstava (kako smo pokazali u poučku 3 ovog dijela). Stoga (prema poučku 7 ovog dijela), imao on ove ili one¹, nastoji istrajati u svom bitku i to (prema poučku 8 ovog dijela) u neodređenom trajanju. Budući da je duh (prema poučku 23 drugog dijela) pomoću predstava stanja tijela sebe svjestan, onda je dakle (prema poučku 7 ovog dijela) duh svjestan svog nagona, što je i trebalo dokazati.

Primjedba. Ovaj nagon, kad se odnosi samo na duh, naziva se voljom, a kad se odnosi na duh skupa s tijelom naziva se porivom koji nije ništa drugo do sâma bit čovjeka iz čije naravi nužno slijedi ono što služi njegovu očuvanju; odatle je čovjek određen da to čini. Nadalje, između poriva i požude nema nikakve razlike osim što se požuda uglavnom odnosi na ljude ukoliko su svjesni svojih poriva pa se stoga može definirati ovako, naime: *Požuda je poriv sa svijesti o njemu.* Iz svega toga proizlazi da mi ni oko čega ne nastojimo, ništa nećemo, ni za čim nemamo poriv i ni za čim ne žudimo zato jer to sudimo kao dobro, nego, naprotiv, nešto sudimo kao dobro zato jer oko toga nastojimo, to hoćemo, za tim imamo poriv i za tim žudimo.

Poučak 10. *Predstava koja isključuje opstanak našeg tijela ne može*

¹ Sc. odgovarajuće ili neodgovarajuće predstave op. prev.

biti u našem umu, nego mu je protivna.

Dokaz. Ono što može uništiti naše tijelo to u njemu ne može biti (prema poučku 5 ovog dijela). Dakle ni predstava te stvari ne može biti u Bogu ukoliko on ima predstavu našeg tijela (prema dodatku uz poučak 9 drugog dijela), to jest (prema poučcima 11 i 13 drugog dijela), predstava te stvari ne može biti u našem duhu, nego, naprotiv, budući da (prema poučcima 11 i 13 drugog dijela) ono prvo što čini bit duha jest predstava zbiljski opstojećeg tijela, onda je prvi i glavni nagon našeg duha (prema poučku 7 ovog dijela) potvrditi opstanak našeg tijela. Odatle je predstava koja niječe opstanak našeg tijela protivna našem duhu itd., što je i trebalo dokazati.

Poučak 11. *Sve ono što moć djelovanja našeg tijela povećava ili smanjuje, potiče ili suspriježe, njegova predstava moć mišljenja našeg duha povećava ili smanjuje, potiče ili suspriježe.*

Dokaz. Ovaj je poučak jasan iz poučka 7 drugog dijela ili pak iz poučka 14 drugog dijela.

Primjedba. Vidimo dakle da duh može trpjeti razne promjene i prelaziti čas u veće a čas u manje savršenstvo. Ove nam trpnje objašnjavaju strasti ugone i neugode. U onome što slijedi pod *ugodom* razumijem *trpnju* kojom duh prelazi u veće savršenstvo. Pod *neugodom* pak *trpnju* kojom on prelazi u manje savršenstvo. Nadalje, *strast ugone* koja se odnosi na duh skupa s tijelom zovem *nasladom* ili *vedrinom*, a *neugode* pak *bolom* ili *sjetom*. Valja ipak primijetiti da se naslada i bol odnose na čovjeka onda kad je jedan njegov dio aficiran više od drugih, a vedrina i sjeta kad su svi jednako aficirani. Što je požuda objasnio sam u primjedbi uz poučak 9 ovog dijela, a osim ove tri ne priznajem nikakve duge prvotne strasti; u onome što slijedi pokazat ću da ostale proizviru iz ovih triju. No, prije nego nastavim, rado bih opširnije objasnio poučak 10 ovog dijela, kako

ve seip-

us) sit
 ristitia
 titia, et 5
 ium ad
 ninibus
 isæ in-
 ppella-
 r, quòd 10
 conco-
 stitiam
 ia (per
 se reli-
 rop. 25. 15
 quod se
 loriosus
 quando

re, vel 20
 nus, vel
 tem id,
 y't geen
 ir.

amare 25
 jus) At
 ri nova
 oc ipso
 aliquid
 op.) At 30
 m ergo
 . Schol.

kom, odnosno sebe sama motrit će s ugodom, i obratno, što je i trebalo dokazati.

Primjedba. Budući da je ljubav (prema dodatku uz poučak 13 ovog dijela) uroda praćena predstavom izvanjskog uzroka, a mržnja neugoda isto tako praćena predstavom izvanjskog uzroka, onda će stoga i ova uroda i neugoda biti vrste ljubavi i mržnje. No kako se ljubav i mržnja odnose spram izvanjskih predmeta, onda ćemo ove strasti označiti drugim imenima. Naime, urodu praćenu s predstavom unutarnjeg¹ uzroka nazvat ćemo ponosom, a tome protivnu neugodu sramom. Ovdje podrazumijevam slučajeve kad uroda ili neugoda proizviru iz toga što čovjek vjeruje da je hvaljen ili kuđen; u drugim ću slučajevima urodu praćenu predstavom unutarnjeg² uzroka nazivati zadovoljstvom sa samim sobom, a njoj protivnu neugodu kajanjem. Budući da se, nadalje (prema dodatku uz poučak 17 drugog dijela), može zbiti da uroda za koju netko predstavlja da njome aficira druge, bude samo izmišljena, te da (prema poučku 25 ovog dijela) svatko nastoji o sebi pretpostavljati sve ono što se prisposoblja kao aficirano ugodom, onda se dakle lako može zbiti da onaj tko je slavljudubiv bude ohol, i da sebe prisposoblja kao svima prijatnog, dok je svima na teret.

Poučak 31. *Ako prisposobljamo da netko ljubi ili žudi ili mrzi nešto što i mi sami ljubimo, žudimo ili mrzimo, onda ćemo samim tim postojanije ljubiti itd. Ako naprotiv prisposobimo da se netko odvraća od stvari koju mi ljubimo ili obratno, <da ljubi ono što mi mrzimo,> onda ćemo trpjeti kolebanje duše.*

Dokaz. Samo iz toga što prisposobljamo da netko nešto ljubi i mi ćemo ljubiti to isto (prema poučku 27 ovog dijela). No pretpostavimo¹ da bismo ljubili i bez toga; nastupa dakle novi uzrok ljubavi kojim se ona hrani. Stoga ćemo ono što ljubimo samim tim ljubiti postojanije. Nadalje, time što prisposobljamo da se netko od nečeg odvraća i sami ćemo se od toga odvrćati (prema istom poučku). Ali ako pretpostavimo da mi to u isto vrijeme ljubimo, onda ćemo u isto vrijeme to ljubiti i od toga se odvrćati, odnosno (vidi primjedbu uz poučak 17 ovog dijela), trpjet ćemo kolebanje duše, što je i trebalo dokazati.

¹ unutarnjeg *edd. N*, izvanjskog *O*

² unutarnjeg *edd. N*, izvanjskog *O*

¹ pretpostavimo *ON*, pretpostavlja se *Sph. corr.*

de affec-
terea hic
t, iisdem

5

ex datâ
l aliquid

sitionis 9.
dem con- 10
ssentiam,
is conser-
onui, me
q nullam
etitûs sit 15
idemque;
piditatem
re studui,
ppetitûs,
unâ com- 20
sse ipsam
ur ad ali-
p. 2.) non
appetitûs
volverem, 25
s ex datâ
fectionem
institutio-
iten aan-
, sive per 30
ique quâd
is nomine
petitûs, et
ione varii,
mo diver- 35

spram duha ni na koji način. Na koncu još nešto valja primijetiti o definicijama strasti. Zato ću ih ovdje redom ponoviti i dodati ono na što u svakoj od njih valja pripaziti.

Definicije strasti

I. Požuda je sâma bit čovjeka ukoliko se poima kao određena za djelovanje iz svakog svog stanja.

Objašnjenje. Gore smo u primjedbi uz poučak 9 ovog dijela rekli da je požuda poriv sa sviješću o njemu; poriv je pak sâma bit čovjeka ukoliko je određena da učini ono što služi njegovu očuvanju. Ali u istoj sam primjedbi upozorio i na to da ja zapravo ne znam ni za kakvu razliku između ljudskog poriva i požude. Jer bio čovjek svjestan svog poriva ili ne, ovaj poriv ostaje jedan te isti. Stoga, kako bih izbjegao tautologiju, nisam htio požudu objasniti porivom, nego sam se trudio da je definiram tako da sva nastojanja ljudske naravi, koje označavamo imenima poriva, volje, požude ili nagnuća, budu sabrana u jedno. Jer bio sam mogao kazati da je požuda sâma ljudska bit ukoliko se poima kao određena da nešto učini; ali iz takve definicije (prema poučku 23 drugog dijela) ne bi slijedilo da duh može biti svjestan svoje požude ili poriva. Stoga je, kako bih uključio uzrok ove svijesti, bilo nužno (prema istom poučku) dodati¹ *ukoliko je iz svakog svog stanja određena* itd. Jer pod stanjem ljudske biti razumijemo svaki ustroj njegove biti, bio on urođen, <ili stečen,> ili bio pojmljen samo pod atributom mišljenja ili samo pod atributom protežnosti, ili da se na koncu istovremeno odnosi spram obaju. Ovdje dakle pod riječju požuda razumijem sve ljudske nagone, nagnuća, porive i htijenja, koji se razlikuju prema različitim ustrojima čovjeka te su nerijetko međusobno suprotstavljeni pa je čovjek vučen na razne strane i ne zna kako da se okrene.

¹ Sc. riječi *op. prev.*

1 perfe-

a perfe-

est ipsa 5

transit,

s esset;

contra-

rfectio-

e, nemo 10

atristari

ps. Nec

s perfe-

autem

potest, 15

hoc est,

rrecetur.

aritatis,

l Corpus

tiæ sunt 20

â Mens

nullam

m ejusd.

25

2. osten-

ne unius

cet, quia

ordinatæ

i nequit, 30

contem-

pitandum

II. Ugoda je prijelaz čovjeka iz manjeg u veće savršenstvo.

III. Neugoda je prijelaz čovjeka iz većeg u manje savršenstvo.

Objašnjenje. Kažem: prijelaz. Jer ugoda sama nije savršenstvo. Kad bi čovjek bio rođen sa savršenstvom u koje prelazi, onda ne bi imao strast ugode, što je jasnije iz strasti neugode koja je onoj suprotna. Jer da se neugoda sastoji u prijelazu u manje savršenstvo, a ne u manjem savršenstvu sâmome, nitko ne može nijekati budući da čovjek neće osjetiti neugodu ukoliko sudjeluje u nekom savršenstvu. Niti bismo mogli kazati da se neugoda sastoji u nedostatku većeg savršenstva. Nedostatak je ništa, a strast neugode je čin koji upravo zato ne može biti ništa drugo nego čin prelaženja u manje savršenstvo, to jest čin kojim se ljudska moć djelovanja smanjuje ili suspriježe (vidi primjedbu uz poučak 11 ovog dijela). Uostalom, ispuštam definicije vedrine, naslade, sjete i boli budući da se one uglavnom odnose spram tijela i samo su vrste ugode i neugode.

IV. Čuđenje je prispodabljanje nečega za što duh ostaje prikovan zbog toga što ova pojedinačna prispodoba nema nikakve sveze s ostalima. Vidi poučak 52 ovog dijela i primjedbu uz njega¹.

Objašnjenje. U primjedbi uz poučak 18 drugog dijela pokazali smo koji je uzrok zašto duh iz motrenja jedne stvari odmah prelazi na motrenje druge stvari, naime zato jer su prispodobe stvari međusobno ulančane i tako poredane da jedna drugu slijede. To se međutim ne može pojmiti kad je prispodoba stvari nova, nego će se tada duh zadržati na motrenju te stvari sve dok od drugih uzroka ne bude određen

¹ Vidi... *add. Sph. Corr. N*

considerata
Admi- |
o, cur id
lâ causâ
tantum 5
tione ad
c (ut in
ivos, seu
viditatis,
quia usu 10
vis deri-
objecta,
ex æquo
gam.
em adeo 15
noventur
e in ipsâ

issas hic
trahunt. 20
rnæ.
ssentiam
volunta-
iam; sed
non satis 25
prietatis
factum,
judica-
esse in
luntatem 30
em, seu
travimus
sese jun-
in ipsius
que hâc, 35
Acquies-
præsen-
fovetur.

da misli drugo. Prispodoba nove stvari razmotrena po sebi je iste naravi kao i druge, i zato ja čuđenje ne ubrajam u strasti, a ni ne vidim uzrok zbog kojeg bih to učinio budući da ovo lučenje ne proizvire ni iz kakvog pozitivnog uzroka kojim se duh luči od drugih, nego samo iz toga što nedostaje uzrok koji bi duh iz promatranja jedne stvari odredio da misli druge. Poznajem dakle samo tri iskonske strasti (kako sam upozorio u primjedbi uz poučak 11 ovog dijela), naime ugodu, neugodu i požudu, a o čuđenju sam bio ponukan govoriti samo stoga što se uobičajilo da se neke strasti, koje se izvode iz tri iskonske, označava drugim imenima kad se odnose spram predmeta kojima se čudimo. Isti me je razlog potakao da ovome dodam i definiciju prezira.

V. Prezir je prispodoba neke stvari koja se duha tako malo tiče da je sam duh nazočnošću stvari više ponukan da prispodobljuje ono što u toj stvari nije nego ono što u njoj jest. Vidi primjedbu uz poučak 52 ovog dijela.

Definicije divljenja i podcjenjivanja ostavljam ovdje po strani jer, koliko znam, po njima nijedna strast ne dobiva ime.

VI. Ljubav je uroda praćena predstavom izvanjskog uzroka.

Objašnjenje. Ova definicija dovoljno jasno objašnjava bit ljubavi, a definicija u pisaca koji *ljubav* definiraju kao *volju onoga koji ljubi da se spoji s ljubljenom stvari* ne daje bit ljubavi nego opisuje njenu osobinu. Budući da u ovih pisaca bit ljubavi nije bila dovoljno proučena, onda oni nisu mogli imati ni jasan pojam njene osobine te je iz toga proizašlo da njihovu definiciju svi drže posve nejasnom. Ako kažem da je osobina onog koji ljubi da ima volju spojiti se s ljubljenom stvari, onda treba primijetiti da ja pod voljom ne razumijem pristanak ili odlučivanje duše ili slobodnu odluku (da je ovo izmišljotina dokazali smo u poučku 48 drugog dijela). Pod time ne mislim ni požudu da se spoji s ljubljenom stvari kad je ona odsutna, a niti istrajavanje u njezinoj nazočnosti kad je prisutna; jer ljubav može biti pojmljena i bez ove ili one požude. Ja pak pod voljom razumijem zadovoljstvo koje je u onome koji ljubi zbog nazočnosti ljubljene stvari a koje se ugodom onoga koji ljubi pojačava ili barem pothranjuje.

miscen-

rata sit,
 ctûs (ut 5
 it. Nam
 rop. 29.
 titatem
 n etiam
 itiosus, 10
 avaritia
 ion sunt
 e ingur-
 b speret
 rivat, et 15
 l eadem
 quamvis
 t tamen
 i gerere
 bsolutè 20
 idi etc.
 il igitur
 Animo-

tionum 25
 ectuum,
 nomina
 easdem
 tionibus
 iditate, 30
 hos tres
 ri solet
 xtrinse-
 i Mentis
 nus ad 35

XLVIII. Pohota je požuda i ljubav za tjelesnim miješanjem.

Objašnjenje. Ovu se putenu požudu, bila ona umjerena ili ne-odmjerena, obično naziva pohotom. Nadalje, ovih pet strasti (kako sam upozorio u primjedbi uz poučak 56 ovog dijela) nema suprotnih. Jer skromnost je vrsta častohleplja, o čemu vidi primjedbu uz poučak 29 ovog dijela, dok odmjeranost, trezvenost i čednost označavaju moć duha a ne pak strasti, kao što sam već upozorio. Iako se može zbiti da se škrt, častohlepan ili bojažljiv čovjek suzdrži od prekomjernog jela, pića i spolnog općenja, ipak škrtost, častohleplje i bojažljivost nisu suprotne raskalašenosti, pijanstvu ili pohoti². Jer škrtac ponajviše želi ožderati se i oblokati tuđim jelima i pićima; častohlepan čovjek, pak, samo ako se može nadati da će to ostati skriveno, ni u jednoj stvari neće biti odmjeran; pa ako živi među pijanicama ili pohotnicima onda će, baš zato što je častohlepan, biti još skloniji ovim manama. Bojažljivac pak, na koncu, čini ono što neće. Jer sve ako škrtac i baci u more svoje blago kako bi izbjegao smrt, on ipak ostaje škrtac; sve ako je pohotniku neugodno što se ne može odavati svojim navikama, on ipak zato ne prestaje biti pohotan. Općenito se ove strasti ne odnose spram zbiljskog gošćenja, pijančevanja itd., nego više na poriv i na ljubav. Ništa se dakle ovim strastima ne može suprotstaviti, osim plemenitosti i srčanosti, o kojima pak u onome što slijedi.

Preko definicija ljubomore i drugih kolebanja duše prelazim bez riječi, dijelom zato što one izviru iz povezivanja strasti koje smo već definirali, a dijelom zato što mnoge od njih nemaju imena, što pokazuje da je za korištenje u svakodnevnom životu dovoljno poznavati ih samo općenito. Uostalom iz definicija strasti koje smo objasnili jasno je da sve izviru iz požude, ugone ili neugode, odnosno, štoviše, da osim ovih triju nema drugih; svaka od njih naziva se različitim imenom zbog njihovih mnogostrukih odnosa i zbog izvanjskih obilježja. Želimo li sad obratiti pozornost na ove iskonske strasti kao i na ono što smo gore rekli o naravi duha, onda strasti, ukoliko se odnose samo spram duha, možemo definirati ovako:

² pohoti *edd.*, čednosti *ON*

Opća definicija strasti

Strast, koja se naziva i trpnjom duše, jest zbrkana predstava kojom duh potvrđuje u odnosu na ranije veću ili manju silu opstojanja svoga tijela ili kojeg od njegovih dijelova, i čijom je danošću sam duh određen da nešto misli više nego nešto drugo.

Objašnjenje. Prvo kažem da je strast, ili trpnja duše, *zbrkana predstava*. Jer pokazali smo da duh utoliko trpi (vidi poučak 3 ovog dijela) ukoliko ima neodgovarajuće ili zbrkane predstave. Kažem onda *kojom duh potvrđuje u odnosu na ranije veću ili manju silu opstojanja svoga tijela ili kojeg od njegovih dijelova*. Jer sve predstave tijela koje imamo više pokazuju zbiljski ustroj našeg tijela (prema dodatku 2 uz poučak 16 drugog dijela) nego narav izvanjskog tijela; ona pak koja čini oblik strasti, mora pokazati ili izraziti ustroj tijela ili nekog od njegovih dijelova koji to tijelo ili koji od njegovih dijelova ima od onoga što njegovu moć djelovanja ili silu opstojanja povećava ili smanjuje, potiče ili suspriježe. No valja primijetiti da kad kažem *u odnosu na ranije veću ili manju silu opstojanja* da pritom ne razumijem to da duh nazočni ustroj duha uspoređuje s prošlim, nego da predstava koja čini oblik strasti potvrđuje o tijelu nešto što zapravo uključuje više ili manje stvarnosti nego ranije. A kako se bit duha sastoji u tome da (prema poučcima 11 i 13 drugog dijela) potvrđuje zbiljski opstanak svog tijela te kako mi pod savršenstvom razumijemo bit neke stvari, onda slijedi da duh prelazi u veće ili manje savršenstvo kad se dogodi da o svom tijelu, ili o kojem od njegovih dijelova, može potvrditi nešto što uključuje više ili manje stvarnosti u odnosu na ranije. Kad sam dakle gore kazao da se moć mišljenja duha povećava ili smanjuje, onda nisam htio kazati ništa drugo do to da je duh oblikovao predstavu svojeg tijela ili kojeg od njegovih dijelova a koja izražava više ili manje

idea, quā
ejus partis
ens ad hoc

5

nem animi
tūm pati,
dæquatas,
jorem, vel
tendi vim,
leæ, quas
itūtionem,
i naturam

10

Corporis,
exprimere
habet, ex
s augetur,
lum, cūm
antea, me
nstitutio-
æ affectūs
quod plus,

20

Et quia
13. p. 2.)
et nos per
nitur ergo,
n transit,
arte affir-
vit, quām
potentiam
iām quòd
ormaverit,
o Corpore

30

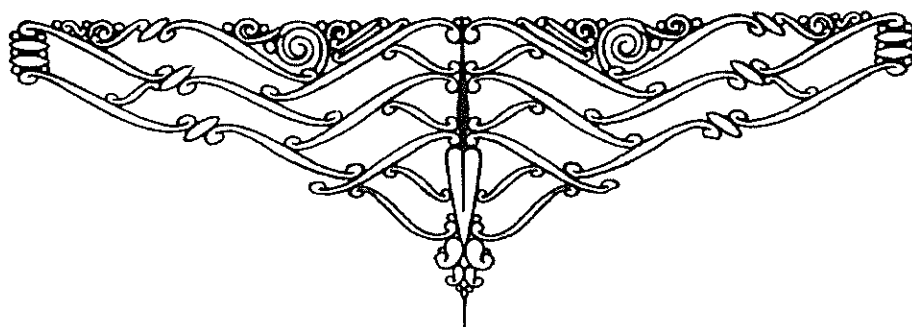
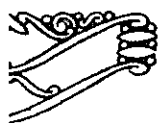
ogitandi
lenique,
itandum
a, quam
iaturam 5

O IZVORU I NARAVI STRASTÍ

stvarnosti nego što je o svome tijelu potvrđivao. Jer izvrsnost predstava i zbiljska moć mišljenja prosuđuju se po izvrsnosti predmeta. Dodao sam na kraju *i čijom je danošću sam duh određen da nešto misli više nego nešto drugo* kako bih, osim naravi ugone i neugode, koju objašnjava prvi dio definicije, izrazio i narav požude.

Kraj trećeg dijela

ETIKE

Četvrti dio:

O LJUDSKOM ROPSTVU

ili o

SILAMA STRASTI

Predgovor

Ljudsku nemoć da se strasti obuzdaju i zapriječe nazivam ropstvom; jer čovjek podložan strastima nije svoj gospodar već je u rukama sudbine i to tako da pod njenom vlašću često biva prinuđen slijediti ono lošije unatoč tome što vidi ono što je za njega bolje. U ovom dijelu dokazat ću koji je to me uzrok, a osim toga i koje dobro ili zlo strasti imaju. No prije nego počnem, želim unaprijed nešto ukratko reći o savršenstvu i nesavršenstvu te o dobru i o zlu.

Ako se netko poduhvati da nešto napravi te da to dovrši, onda neće samo on reći da je njegova stvar savršena, nego i svatko tko točno zna ili vjeruje da zna duh i cilj autora tog djela. Na primjer, ako netko vidi neko djelo (za koje pretpostavljam da nije dovršeno) te zna da je cilj autora tog djela bio sagrađiti kuću, onda će reći da kuća nije dovršena, te, obratno, da je dovršena čim vidi da je djelo dovedeno do svrhe koju joj autor nakanio dati. Ako pak netko vidi djelo kojem ništa slično nikad nije vidio, te ne poznaje ni duh tvoritelja, onda zasigurno neće moći znati je li djelo dovršeno ili je nedovršeno.

fectibus
non est,
inquam
sam, et 10
demon-
ione, et

n suam
ti men- 15
novisse
ro non-
s illius
licet, et
r eidem 20
aliquod
ovit, is
um sit.

enda sunt.
 exemplar,
 hæc eadem
 ie in segg.
 exemplar 5
 isque acce-
 quominus
 aut imper-
 aut minus
 à minore 10
 intelligere,
 us namque
 n mutetur:
 s naturam
 perfectio- 15
 rei cuius-
 tur, nullâ
 iris potest
 rseveravit;
 uit; quan- 20
 i existendi
 ive minus,
 perseverare

25

esse utile.
 lire, quo-

a.

dum ad 30

rijeći. Jer zato što želimo oblikovati predstavu čovjeka koja bi bila uzor ljudske naravi u koji bismo se ugledali, bit će nam od koristi da ove riječi zadržimo u smislu koji sam kazao. U onome što slijedi pod dobrim ću stoga razumjeti ono za što s izvjesnošću znamo da je sredstvo kojim se uzoru ljudske naravi, koji sebi postavljamo, sve više približavamo. Pod zlom pak ono za što sa izvjesnošću znamo da nas sprječava da se po tom uzoru ravnamo.

Nadalje, ljude ćemo zvati savršenijima ili nesavršenijima ukoliko se ovom uzoru više ili manje približavaju. Jer posebno se mora naglasiti ovo: Kad kažem da netko prelazi iz manjeg u veće savršenstvo ili obratno, onda pri tome ne razumijem kao da se on iz jedne biti, ili oblika, mijenja u drugu – konj je, na primjer, uništen prometne li se on u čovjeka ili u kukca – nego ako njegovu moć djelovanja, ukoliko je razumijemo iz njegove naravi, poimamo kako se povećava ili smanjuje. Na koncu, kako sam rekao, pod savršenstvom ću općenito razumjeti stvarnost, to jest bit neke stvari ukoliko na točan način opstoji i djeluje, bez obzira na njeno trajanje. Jer nijedna pojedinačna stvar ne može se zvati savršenijom zato što više vremena istrajava u opstajanju, budući da trajanje stvari ne može biti određeno iz njihove biti jer bit stvari ne uključuje nikakvo točno i određeno vrijeme opstajanja. Nego svaka stvar, bila ona više ili manje savršena, istom onom silom kojom počinje opstojati može uvijek istrajati u opstajanju, tako da su glede toga sve stvari jednake.

Definicije

I. Pod dobrim razumijem ono za što točno znamo da nam je korisno.

II. Pod zlom pak ono za što točno znamo da nas sprječava da postanemo dionici nekog dobra.

O prethodnom vidi kraj predgovora.

III. Pojedinačne stvari zovem slučajnima ukoliko, pazimo li samo na

delin...?

VII -
 VIII -

VII

blaženo ili dobro, da se djeluje itd. jest sâma čovjekova bit, to jest (prema poučku 7 trećeg dijela), nagon kojim svatko nastoji sačuvati svoj bitak. Dakle, nitko ne može žudjeti itd., što je i trebalo dokazati.

Poučak 22. *Nijedna se vrlina ne može pojmiti prije ove (naime nagona očuvanja sebe).*

Dokaz. Nagon očuvanja sebe jest sâma bit stvari (prema poučku 7 trećeg dijela). Kad bi se dakle neka druga vrlina mogla pojmiti prije ove, naime ovog nagona, onda bi se dakle (prema definiciji VIII. ovog dijela) sâma bit stvari pojmila prije nje same, što je (kako je jasno samo po sebi) nesklapno. Dakle, nijedna se vrlina itd., što je i trebalo dokazati.

Dodatak. Nagon očuvanja sebe je prvi i jedini temelj vrline. Jer prije ovog načela nijedno se drugo ne može pojmiti (prema prethodnom poučku) a bez njega se (prema poučku 21 ovog dijela) nijedna vrlina ne može pojmiti.

Poučak 23. *Ukoliko je čovjek određen da nešto učini time što ima neodgovarajuće predstave, onda se za njega ne može na svaki način reći da djeluje iz vrline; nego samo toliko koliko je određen onime što razumije.*

Dokaz. Ukoliko je čovjek određen da čini time što ima neodgovarajuće predstave, utoliko (prema poučku 1 trećeg dijela) trpi, to jest (prema definicijama I. i II. trećeg dijela), čini nešto što se ne može pojmiti samo njegovom biti, to jest (prema definiciji VIII. ovog dijela) čini nešto što ne slijedi iz njegove vrline. Ali ako je netko da nešto učini određen onime što razumije, on utoliko (prema istom poučku 1 trećeg dijela) djeluje, to jest (prema definiciji II. trećeg dijela), čini nešto što se opaža samo njegovom biti, ili (prema definiciji VIII. ovog dijela) nešto što odgovarajuće slijedi iz njegove vrline, što je i trebalo dokazati.

Poučak 24. *Na svaki način iz vrline djelovati nije u nas ništa drugo do pod vodstvom uma djelovati, živjeti, svoj bitak sačuvati (to troje označava isto) i to¹ temeljem iskanja vlastite koristi.*

Dokaz. Na svaki način iz vrline djelovati nije ništa drugo (prema definiciji VIII. ovog dijela) do djelovati iz zakona vlastite naravi. A mi utoliko djelujemo na taj način ukoliko razumijemo (prema poučku 3 trećeg dijela). Dakle, djelovati iz vrline nije u nama ništa drugo do pod vodstvom uma djelovati, živjeti, svoj bitak sačuvati, i to (prema dodatku uz po-

¹ i to add. edd. N, om. O

num utile

rei causâ

1 suo esse 5
 er Prop. 7.
 itia neces-
 1 esse con-
 roll. Prop.
 1 esse con- 10
 undamen-
 absurdum.

nur, nihil
 me utitur, 15
 n conducit.
 est præter
 ulis existit,
 (per Prop.
 iò sequunt- 20
 t rationis
 s clarè, et
 40. p. 2.)
 mur, nihil
 s conatus, 25
 onservare,
 hujus) est
) primum,
 ausâ (per
 lens, qua- 30
 terit, nisi
 s) Q. E. D.

ut malum
 quod impe-

učak 22 ovog dijela) temeljem iskanja vlastite koristi, što je i trebalo dokazati.

Poučak 25. *Nitko ne nastoji očuvati svoj bitak radi druge stvari.*

Dokaz. Nagon kojim svaka stvar nastoji istrajati u svom bitku određena je samo iz biti same stvari (prema poučku 7 trećeg dijela), te samo iz toga da je ona dana, a ne iz biti druge stvari, nužno slijedi (prema poučku 6 trećeg dijela) da svatko nastoji sačuvati svoj bitak. Osim toga, ovaj je poučak jasan iz dodatka uz poučak 22 ovog dijela. Jer ako bi čovjek nastojao sačuvati svoj bitak radi neke druge stvari, tad bi ta stvar bila prvi temelj vrline (kako je samo po sebi jasno), što je (prema spomenutom dodatku) nesklapno. Dakle, nitko ne nastoji itd., što je i trebalo dokazati.

Poučak 26. *Ono za čime nastojimo vođeni umom nije ništa drugo do razumijevanje; a duh, ukoliko se služi umom, sudi da je za njega korisno samo ono što vodi razumijevanju.*

Dokaz. Nagon očuvanja sebe nije ništa nego bit same stvari (prema poučku 7 trećeg dijela) koja je, ukoliko kao takva opstoji, pojmljena tako da ima silu ustrajavanja u opstajanju (prema poučku 6 trećeg dijela) te da čini ono što iz njene dane naravi nužno slijedi (vidi definiciju poriva u primjedbi uz poučak 9 trećeg dijela). Bit uma nije ništa drugo do naš duh ukoliko jasno i razgovijetno razumije (vidi njegovu definiciju u primjedbi 2 uz poučak 40 drugog dijela). Dakle (prema poučku 40 drugog dijela), ono za čime nastojimo vođeni umom nije ništa drugo do razumijevanje. Nadalje, kako ovaj nagon duha kojim duh, ukoliko promišlja, nastoji očuvati svoj bitak, nije ništa drugo nego razumijevanje (prema prvom dijelu ovog poučka), onda je ovaj nagon za razumijevanjem (prema dodatku uz poučak 22 ovog dijela) prvi i jedini temelj vrline, a mi ne nastojimo (prema poučku 25 ovog dijela) razumjeti radi neke druge stvari, nego, obratno, duh će, ukoliko promišlja, kao dobro za sebe moći pojmiti samo ono što vodi razumijevanju (prema definiciji I. ovog dijela), što je i trebalo dokazati.

Poučak 27. *Ni o čemu pouzdano ne znamo da je dobro ili loše, osim o onome što zaista vodi razumijevanju ili o onome što nas u razumijevanju*

ia; sed
eò illæ
amque
i impo-

5

ominis
reliquæ

ionem, 10
ominis
iud est,
nitione
quàm 15
naturæ
ratione
eliquas
omnes,
conci- 20

eatenus
is vitâ
ediunt, 25
possit,

, neces-
, nisi à 30
, cujus
lis penè

munem 35

hova¹ sila i porast ne mogu se odrediti ljudskom moći nego moći stvari koje su izvan nas; i zato se one prve točno nazivaju djelovanjima, a ove potonje trpnjama; jer one uvijek naznačuju našu moć, a ove, obratno, našu nemoć i krnju spoznaju.

Članak III.

Naša djelovanja, to jest, one požude koje su određene ljudskom moći ili umom, uvijek su dobre, a ostale mogu biti sad dobre, a sad loše.

Članak IV.

Za život je stoga osobito korisno usavršavati, koliko možemo, razum ili um i jedino u tome sastoji se najviša čovjekova sreća ili blaženstvo; stoga blaženstvo nije ništa drugo do zadovoljstvo čudi koja izvire iz intuitivne spoznaje Boga; usavršavati razum nije ništa drugo do razumjeti Boga, Božje atribute i djelovanja koji iz njegove naravi nužno slijede. Zato za čovjeka koji je vođen umom krajnja svrha, to jest najviša požuda kojom se on trudi umjeriti sve ostale, jest ona kojom je doveden do toga da sebe i sve stvari koje mogu potpasti pod njegovo razumijevanje odgovarajuće pojmi.

Članak V.

Nema stoga umnog života bez razumijevanja te su stvari utoliko dobre ukoliko čovjeka potiču da uživa život duha koji je određen razumijevanjem. Lošim zovemo pak jedino ono što čovjeka naprotiv priječi da usavrši um i da može uživati umni život.

Članak VI.

Budući da sve ono čemu je čovjek djelatni uzrok nužno jest dobro, čovjeku se nikakvo zlo ne može dogoditi osim iz izvanjskih uzroka, ukoliko je naime dio cjelotne naravi čijim se zakonima ljudska narav mora pokoravati i prilagođavati se na gotovo beskonačne načine.

Članak VII.

Ne može biti da čovjek ne bude dio naravi i da ne slijedi njen opći red;

¹ njihova edd., čija ON

nos
ntelli-
oculi,
quam-
timus 5
eterni-
tem-
igitur
certo
ntiam 10
ntiam

ti ikakav odnos. Pa ipak mi ništa manje ne čutimo i ne iskušavamo da smo vječni. Jer duh ne čuti manje one stvari koje razumijevajući poima od onih koje ima u pamćenju. Jer oči duha kojima on vidi i promatra stvari jesu dokazi za to. Pa iako se mi sebe ne sjećamo prije nego što je tijelo opstojalo, čutimo ipak da je naš duh vječan, ukoliko uključuje bit tijela pod vidom vječnosti, te da se taj njegov opstanak ne može odrediti vremenom niti se može objasniti trajanjem. Dakle se za naš duh samo utoliko može reći da traje koliko se njegov opstanak može odrediti određenim vremenom, ukoliko uključuje zbiljski opstanak tijela, te samo utoliko ima moć da opstanak stvari odredi vremenom i da ih poima pod vidom trajanja.

gimus,
eben).

15

Poučak 24. *Što više razumijemo pojedinačne stvari, to više razumijemo Boga <ili imamo više uvida u Boga>.*

Dokaz. Jasan je iz dodatka uz poučak 25 prvog dijela.

maque

lit ab
uatam
Prop. 20
is (per
p. 4.)
tentia,
intelli-

25

Poučak 25. *Najviši nagon i najviša vrlina duha jest razumijeti stvari trećom vrstom spoznaje.*

Dokaz. Treća vrsta spoznaje ide od odgovarajuće predstave nekih Božjih atributa prema odgovarajućoj spoznaji biti stvari (vidi njenu definiciju u primjedbi 2 uz poučak 40 drugog dijela) te što više razumijemo stvari na ovaj način, to više (prema prethodnom poučku) razumijemo Boga, te stoga (prema poučku 28 četvrtog dijela) najviša vrlina duha, to jest (prema definiciji VIII. četvrtog dijela) moć ili narav duha, odnosno (prema poučku 7 trećeg dijela) najviši nagon jest razumjeti stvar trećom vrstom spoznaje, što je i trebalo dokazati.

tertio
m hōc

entem
atenus 30
itionis
l.) quò

Poučak 26. *Što je duh sposobniji razumjeti stvari trećom vrstom spoznaje, to više žudi razumjeti stvari ovom vrstom spoznaje.*

Dokaz. Jasan je. Jer ukoliko poimamo duh kao sposoban da razumije stvari ovom vrstom spoznaje, utoliko ga poimamo određenim da stvari razumije ovom vrstom spoznaje, te slijedom toga (prema definiciji strasti I.) što je duh za to sposobniji, to on to više žudi, što je i trebalo dokazati.

umma,

Poučak 27. *Iz ove treće vrste spoznaje izvire najveće zadovoljstvo du-*

noscere,
elligere;
ò Mens
. hujus) 5
immam
Affect.
p. 2.)
per 25.
potest, 10

oscendi
idem ex

n quic- 15
r aliud,
n nobis
s genus
equi ex
rimum 20
ve (per
proinde
itionis
E. D.

rnitatis 25
tualem
incipit

orporis
mpore 30
conci-
xjus et
it. (per
statem

ha koje može biti.

Dokaz. Najviša vrlina duha jest spoznati Boga (prema poučku 28 četvrtog dijela) ili stvari razumjeti trećom vrstom spoznaje (prema poučku 25 ovog dijela); ta je vrlina to veća što više duh stvari spoznaje ovom vrstom spoznaje (prema poučku 24 ovog dijela); stoga onaj tko stvari spoznaje ovom vrstom spoznaje taj prelazi u najviše ljudsko savršenstvo, te je slijedom toga (prema definiciji strasti II.) aficiran najvišom ugodom i to (prema poučku 43 drugog dijela) praćenom predstavom sebe i svojih vrlina, te stoga (prema definiciji strasti XXV.) iz ove vrste spoznaje izvire najviše zadovoljstvo koje može biti, što je i trebalo dokazati.

Poučak 28. *Nagon ili požuda za razumijevanjem stvari trećom vrstom spoznaje ne može izvirati iz prve vrste spoznaje, ali može iz druge.*

Dokaz. Ovaj je poučak sam po sebi jasan. Jer sve što jasno i razgovijetno razumijemo to razumijemo samo po sebi ili po drugome što se sobom poima, to jest, predstave koje su u nama jasne i razgovijetne, ili se odnose spram treće vrste spoznaje (vidi primjedbu 2 uz poučak 40 drugog dijela), ne mogu slijediti iz krnjih i zbrkanih predstava koje se (prema istoj primjedbi) odnose spram prve vrste spoznaje; nego iz odgovarajućih predstava ili (prema istoj primjedbi) iz druge i treće vrste spoznaje; te stoga (prema definiciji strasti I.) požuda za razumijevanjem stvari trećom vrstom spoznaje ne može izvirati iz prve, ali može iz druge, što je i trebalo dokazati.

Poučak 29. *Štoga duh razumije pod vidom vječnosti on ne razumije iz toga što poima nazočni zbiljski opstanak tijela, nego iz toga što bit tijela poima pod vidom vječnosti.*

Dokaz. Ukoliko duh poima nazočni opstanak svoga tijela utoliko poima trajanje koje se može odrediti vremenom i samo utoliko ima moć poimanja stvari u odnosu spram vremena (prema poučku 21 ovog dijela i prema poučku 26 drugog dijela). Ali vječnost ne može biti objašnjena trajanjem (prema definiciji VIII. prvog dijela i njenom objašnjenju). Da-

p. 2.)
(vide
Mens,
a, seu

5

genere
ò est
Sed
æter-
men, 10
relis
sub
s, ut
acere
icuis 15

ogni-
Dei,

quæ 20
fin.),
ujus)
ideâ

ariò 25
ritur
usâ,
sum
enus
Dei 30

ertio

rop.
dem 35
ariò

može slijediti (prema poučku 40 drugog dijela), to jest, za spoznaju stvari trećom vrstom spoznaje (vidi njenu definiciju u primjedbi 2 uz poučak 40 drugog dijela) kojoj je upravo duh, ukoliko je vječan, odgovarajući ili oblikovni uzrok, što je i trebalo dokazati.

Primjedba. Što je dakle netko jači u ovoj vrsti spoznaje, to je on jače svjestan sebe i Boga, to jest, to je savršeniji i blaženiji; to će biti još jasnije iz onog što slijedi. No valja primijetiti da ćemo mi, premda smo sada sigurni da je duh vječan ukoliko stvari poima pod vidom vječnosti, duh ipak, kako bismo jasnije objasnili i bolje razumjeli ono što želimo pokazati, razmotriti kao da sad počinje biti i kao da sad počinje razumijevati stvari pod vidom vječnosti, kao što smo i do sada činili; to možemo učiniti bez opasnosti da učinimo pogrešku ako pri tome pazimo da zaključujemo samo iz očevidnih premisa.

Poučak 32. *Štogod razumijemo trećom vrstom spoznaje time se naslađujemo i to je praćeno predstavom Boga kao uzroka.*

Dokaz. Iz ove vrste spoznaje izvire najviše zadovoljstvo duha koje može biti, to jest (prema definiciji strasti XXV.) ugođa i to praćena predstavom njega (prema poučku 27 ovog dijela), a slijedom toga (prema poučku 30 ovog dijela) praćena i predstavom Boga kao uzroka.

Dodatak. Iz treće vrste spoznaje nužno izvire razumska ljubav spram Boga. Jer iz ove vrste spoznaje izvire (prema prethodnom poučku) ugođa praćena predstavom Boga kao uzroka, to jest (prema definiciji strasti VI.) ljubav Boga ne ukoliko ga prisposobljamo kao nazočnog (prema poučku 29 ovog dijela) nego ukoliko ga razumijemo kao vječnog, a to je ono što nazivam razumskom ljubavi Boga.

Poučak 33. *Razumska ljubav Boga, koja izvire iz treće vrste spoznaje, jest vječna.*

Dokaz. Jer treća vrsta spoznaje (prema poučku 31 ovog dijela i aksiomu III. prvog dijela) jest vječna; stoga (prema istom aksiomu prvog dijela) ljubav koja iz nje izvire jest isto nužno vječna, što je i trebalo dokazati.

non
perfe-
præc.
i has
abu- 5
od si
eati-
e sit

Primjedba. Iako ova ljubav spram Boga nije imala početka (prema prethodnom poučku), ona ipak ima sva savršenstva ljubavi kao da je nastala onako kako smo pretpostavili u dodatku prethodnom poučku. Nema tu nikakve razlike, osim što je duh ista savršenstva, za koja smo pretpostavili da ih duh tek sad dobiva, vječno imao i to praćena predstavom Boga kao vječnog uzroka. Ako se uгода sastoji u prelazu u veće savršenstvo, onda se blaženstvo svakako mora sastojati u tome da je duh obdaren samim savršenstvom.

mpore 10

Poučak 34. *Duh je podložan strastima koje spadaju u trpnje samo dok tijelo traje.*

ali-
'chol.
item
r 2. 15
zfn.)
icat;
pore

Dokaz. Prispodabljanje je predstava kojom duh neku stvar motri kao nazočnu (vidi njegovu definiciju u primjedbi uz poučak 17 drugog dijela) koja više naznačuje nazočni ljudski ustroj nego narav izvanjske stvari (prema dodatku 2 uz poučak 16 drugog dijela). Dakle je strast (prema općoj definiciji strasti) prispodabljanje ukoliko naznačava nazočni ustroj tijela; stoga (prema poučku 21 ovog dijela) duh je podložan strastima koje spadaju u trpnje samo dok tijelo traje, što je i trebalo dokazati.

amo- 20

Dodatak. Iz ovoga slijedi da nijedna ljubav osim razumske ljubavi nije vječna.

nda-
sios;
ina-
unt. 25

Primjedba. Obratimo li pozornost na opće ljudsko mnijenje vidjet ćemo da su ljudi doduše svjesni vječnosti svog duha, ali je ipak brkaju s trajanjem i pridaju ga prispodabljanju i pamćenju za koje vjeruju da poslije smrti ostaje.

uali

Poučak 35. *Bog sebe ljubi beskonačnom razumskom ljubavi.*

u. 6.
nitâ
hoc 30
est,
lixi-

Dokaz. Bog je na svaki način beskonačan (prema definiciji VI. prvog dijela), to jest (prema definiciji VI. drugog dijela), Božja narav raduje se beskonačnim savršenstvom i to (prema poučku 3 prvog dijela) praćeno predstavom sama sebe, to jest (prema poučku 11 i definiciji¹ I. prvog dijela) predstavom svoga uzroka, a to je ono za što smo u dodatku uz poučak 32 ovog dijela rekli da je razumska ljubav.

erga
mus 35
sub

Poučak 36. *Razumska ljubav duha spram Boga je sâma ljubav Božja kojom Bog ljubi sama sebe, ne ukoliko je beskonačan, nego ukoliko se može*

¹ definiciji *edd.*, aksiomu *ON*

*Ientis
eus se*

*ferri
) qui 5
tante
) hoc
actio,
otest,
) (per 10
Deus*

*psum
homi-
sit. | 15
salus,
ti, et
Atque
r, nec
ntem, 20
et 30.
us ad
adhuc
ntem
sentia 25
ntum
c per-
secun-
ur, et
duxi, 30
n co-
ide 2.
ersali,
Parte*

objasniti pomoću biti ljudskog duha razmatrane pod vidom vječnosti, to jest, razumska ljubav duha spram Boga dio je beskonačne ljubavi kojom Bog sebe ljubi.

Dokaz. Ova ljubav duha mora spadati u djelovanja duha (prema dodatku uz poučak 32 ovog dijela i prema poučku 3 trećeg dijela), te je djelovanje kojim duh motri sama sebe praćeno predstavom Boga kao uzroka (prema poučku 32 ovog dijela i dodatku uz njega), to jest (prema dodatku uz poučak 25 prvog dijela i dodatku uz poučak 11 drugog dijela) djelovanje kojim Bog, ukoliko se može objasniti pomoću ljudskog uma, motri sama sebe praćeno predstavom sebe; stoga (prema prethodnom poučku) ova ljubav duha dio je beskonačne ljubavi kojom Bog sebe sama ljubi, što je i trebalo dokazati.

Dodatak. Iz ovoga slijedi da Bog, ukoliko sebe sama ljubi, ljubi ljude te slijedom toga da ljubav Boga spram ljudi i razumska ljubav duha spram Boga jesu jedno te isto.

Primjedba. Iz ovoga jasno razumijemo u čemu se sastoji naš spas ili blaženstvo ili sloboda, naime u stalnoj i vječnoj ljubavi spram Boga ili u ljubavi Božjoj spram ljudi. A ova ljubav ili blaženstvo u svetim se knjigama naziva slava¹, i to ne s nepravom. Jer odnosila se ova ljubav spram Boga ili spram duha, može se točno nazvati zadovoljstvom duše koje se od ponosa (prema definiciji strasti XXV. i XXX.) zaista ne razlikuje. Jer ukoliko se odnosi spram Boga, ona je (prema poučku 35 ovog dijela) ugodna, ako je dopušteno da ovdje uporabim ovu riječ, praćena predstavom sebe, kao i ako se odnosi spram duha (prema poučku 27 ovog dijela). Nadalje, budući da se bit našeg duha sastoji samo u spoznaji čiji je početak i temelj Bog (prema poučku 15 prvog dijela i prema primjedbi uz poučak 47 drugog dijela), onda nam je iz toga očividno kako i na koji način naš duh prema svojoj biti i svom opstanku slijedi iz božanske naravi i neprekidno ovisi o Bogu. Smatrao sam da je vrijedno to ovdje primijetiti kako bih na primjeru pokazao što može spoznaja pojedinačnih stvari koju sam nazvao intuitivnom ili spoznajom treće vrste (vidi primjedbu 2 uz poučak 40 drugog dijela) i koliko je moćnija od univerzalne spoznaje koju sam nazvao spoznajom druge vrste. Jer iako sam u prvom dijelu

¹ Prema mojem mišljenju Spinoza ovdje u ima vidu riječ "chabod" (כבוד) koja se kao atribut Boga u literaturi *Starog zavjeta* pojavljuje vrlo često i u raznim značenjima, a koja obično znači "čast" (ili "slava"), *op. St.*